

VIATĂ BASARABIEI

REVISTĂ LUNARĂ

TROIȚĂ

din Popeștii de Sus (jud. Soroca)

Foto: V. Orza

ANUL IX, Nr. 11 - 12

NOEMBRIE - DECEMBRIE 1940

Bineînțeles că nu întâi amintiv să se înțeleagă nu numai ceea ce a venit în urmă cu șase sau zece ani, ci și ceea ce s-a întâmplat în ultimii ani. În primul rând, să amintesc că în anul 1918, după ce românii au cucerit Basarabia, în urmă cu patru luni, în ziua de 15 iunie, în cadrul unei manifestări organizate de către români din Basarabia, în Chișinău, în prezența guvernatorului general român, generalul Ion I. H. I. Brătianu, și a altor ofițeri români, a avut loc o demonstrație de teatru, în care românii au jucat într-o scenă pe scena teatrului român din Chișinău, într-un spectacol intitulat „România în Basarabia”. În urmă cu patru luni, în același oraș, în cadrul unei manifestări organizate de către români din Basarabia, în Chișinău, în prezența guvernatorului general român, generalul Ion I. H. I. Brătianu, și a altor ofițeri români, a avut loc o demonstrație de teatru, în care românii au jucat într-o scenă pe scena teatrului român din Chișinău, într-un spectacol intitulat „România în Basarabia”.

In Basarabia acum 22 de ani

In acel sfârșit de iarnă a anului 1918 se adunase la Iași un număr de învățători, profesori, scriitori... chemați să primească investitura de „propagandisti culturali în Basarabia”. Guvernul de atunci voia să afle prin noi ce zice „gura satului” de peste Prut. Fiecare risipit pe meleagul lui să-și plece urechea și prin darul ce-l avem dela Dumnezeu să facem să se deschidă barierile inimii, iar omul dela țară să-și spună gândurile cele bune. Mă găseam în solia dintâi cu alde Ion Mihalache, Dimitrie Țoni, Leon Mrejeru, Tudor Iacobescu, Vasiliu-Tătăruș, Atanase Necula, P. Gheorghiasa, Sârbescu-Lopătaru, D. Faur și alții. „Cucerirea Basarabiei“ începuse de cum am trecut Prutul la Ungheni. Cobuzul bădiței Vasiliu-Tătăruș se amesteca prin noianul de glume și explozii de bucurii neasteptate; iar anecdotele lui Mrejeru n'au contenit până la Chișinău. Din cotloanele acelor paturi-hamacuri, obișnuite în vagoanele rusești, se ridică capete zâmbitoare și uniforme rusești se apropiă de noi. Erau de-ai noștri, ce se adunau să asculte șotii în graiul lui Creangă. Multe luni după aceea, aceleași uniforme ne salutau cu surâsuri pe străzile Chișinăului. Erau dintre „cuceritorii“ din tren. La Chișinău am regăsit vechi cunoștințe din mișcarea renașterii românești în Basarabia: pe Ion Pelivan și Ion Costin. Parcă-l văd pe Ion Pelivan încremenit ca o statue — o statue care lăcrăma — ascultând cuvântarea inflăcărătă a profesorului Iorga la cursurile dela Văleni în vara anului 1910. Intrarea sa în sală însoțit de d-na Ouatu și de învățătorul Ion Loghinescu a prilejuit freamăte de aplauze, ce nu mai sfârșiau. Am legat de atunci prietenie și a urmat între noi schimburi de scrisori, și de note muzicale, până în pragul războiului care a fost. Pe Ion Costin îl primisem și-l adăpostisem frătește la Tulcea, în refugiu său din Basarabia în primăvara anului 1911, mi se pare.

La Chișinău, înainte să ne risipim prin sate, Constantin

Stere ne-a ținut un cuvânt ca pe vremea lui moș Ion Roată la Divan, despre însemnatatea misiunii noastre și despre Unire. L-am văzut mai apoi pe acest om aprig și rece prin sălile „Sfatului Țării”, cu gesturi autoritare, ca un comandant, ce împarte ordine în preajma bătăliei, abordând grupuri de deputați din adunările preliminare hotărîrii supreme. Din colțul meu de spectator aveam impresia că Stere cucerește mai mult convingând decât încălzind. Se strecu totuși curtenitor și insinuant pe lângă grupul opoziționist din care se desfăceau intratabilitii: Schmidt, dolofanul primar de două neamuri al Chișinăului de până atunci și Țiganco, smead și uscățiv, „ucrainianul” cu sânge românesc în el.

Am străbătut, tovarăș cu Toni, drumuri și sate orheiene, acele sate de Moldovă istorică, de dincolo și de dincolo de Prut, deosebindu-le doar acele biserici cu turnuri verzi în chip de ceapă. Intr'o seară am poposit la casa lui moș Dumitru, din satul Goian. Și ca niște refugiați de peste Prut, cum nedam, am adus vorba ba de una, ba de alta, până ce auzirăm pe gazdă strigând :

— Babă, hăi! Ian vino să auzi oamenii iștia grăind ca noi!

Și s'a dus moșul în celar și ne-a adus câte o „stacană de jin de Codru” și-am cinstit pentru sănătatea gazdei, să treacă „turbureala istora fără Dumnezeu” și n'am uitat să închinăm pentru unirea celor de-un grai, tot de-o apă și-un pământ. Și unde s'a pus moș Dumitru pe joc! Și am jucat și noi; și a chemat din megiești. De pe cuptor, o nepoată din Milești vădană, cu bărbat „dus la muscali și n'o mai venit”, își tânguia dorul prin acelaș cântec auzit de mine prin plaiurile argeșene:

Bate vântul, iarba crește
Dorul mândrei mă topește.

Ii iau versul din gură și duc mai departe firul cântecului :

Bate vântul, iarba scoală
Dorul mândrei mă omoară.

— Da de unde știi dumneata cântecul ista? Mă întrebă femeia mirată.

— Păi, se cântă și pe la noi, până departe și mai departe de București.

— Credeam că numai pe la noi prin „codru” umblă.

— Umblă prin toată Moldova, până la munte și mai încolo, pe unde toți grăiesc, cântă și joacă la fel, cum văzuși

că jucărăm cu moșul. Că vezi dumneata, cu toată straja mușcalilor pe Prut. De o sută de ani, cântecul și graiul a trecut încocace și încolo pe vânt, pe aripi de păsări și ne-am împărțașit ca unii ce una suntem dela Dumnezeu.

Femeia făcu niște ochi mari și-și urmă cântecul tângitor și prelung.

* * *

Dintre întâile icoane ale acelorași zile, am încă în minte sosirea domnului Mihail Sadoveanu la Chișinău. Venise la gară să-l întâmpine o ceată de călăreți dela Orhei din „Neamul Șoimăreștilor” cu cușme și contăse. Ii opresc să-i arăt alaiul :

— Uite, Domnule Sadoveanu, alde Tudor Șoimaru, Dumitru Lie de pe Răut, au venit să-ți zică un bun sosit.

— Sadoveanu se uită lung la ei și două lacrămi îi luncesc de sub gene.

— Da, sunt Orheenii mei, cum i-am văzut și în închipuire.

L-am mai întâlnit pe d. Sadoveanu însotit de Grigore Cazacliu într'o cruce de drum pe priporul de deasupra Sorocii. Ne-am oprit și-am privit peste cetatea șoimilor noștri de hotar la pragurile Răsăritului.

„Oamenii și locurile sunt aidoma cum mi le-am închipuit înainte de a le cunoaște”, confirmă marele nostru povestitor.

Mă văd acum 22 de ani în casa d-lui Halippa, în sălița, ce adăpostea „Cuvântul Moldovenesc”, casă primitoare în fața căreia opreau adesea căruțe cu țărani, ce veneau pentru foaia de citit și pentru o vorbă frătească, casă primitoare, unde am întâlnit condeiele tinere ale Basarabiei renăscute, pe țăranul autodidact Ion Codreanu, Tudor Jireghie, alt țăran mânuitor de condei, pe țăranul poet Tudose Roman, orb, purtat de feciorușău, ce-i cetea din cărțile nedespărțite, pe părintele Ion Mota dela Orăștie, în refugiu împresurat de copii mărunței, de necazurile pribegiei, dar nelipsit de speranțele întoarcerii acasă, într'o Românie împlinită.

După realipirea Basarabiei la Patria mamă, refugiații, Ardelenii și Bucovinenii cu deosebire, s-au întors acasă; și odată cu ei încetă și ziarul de unitate națională „România Nouă”, condusă de profesorii Onisifor Ghibu și Ion Matei. Rămăsese ca oficios al Moldovei dela Nistru cotidianul „Sfatul Țării” condus de răposatul Constantin Noe, avându-mă colaborator permanent dela întâiul număr.

S'a pornit la munca pozitivă de așezare a trebilor naționale cu înțelegere umană, fără patimă și fără părtinire. În Directoratul Invățământului, condus de profesorul Ștefan Cio-

banu, mi se încredință organizarea serviciului extra-școlar de propagandă culturală în popor, cu ajutorul puterilor locale. Cursurile de românește, cerute de populația adultă de toate naționalitățile, s-au continuat; conferințele universității populare, a d-lui Halippa, șezătorile la țară și orașe s-au urmat cu regularitate după un plan stabilit de comisii speciale. Am organizat cursuri de adulți, de toate gradele, începând cu analfabetii satelor. Cu sprijinul înțelegător al d-lui Ciobanu și colaboratorii săi, (Liviu Marian, Vasile Harea, Tudor Pamfile, etc. și a învățătorilor basarabeni, am urmat cu publicarea organului școlar și cultural de îndrumare; revista „Școala Basarabiei”, unde s-au publicat, în afară de probleme regionale, atâtea alte chestiuni și azi actuale. Am organizat colecte de cărți pentru lectură de toate nivelurile și cărți didactice pentru școlari. S-au întemeiat sute de biblioteci populare la sate, împărțind cărți gratuite ori cui cerea. Si era o mare mânăgăere pentru noi când țărani muncitori și tineret, veneau, unii cu căruțile dela țară de-a-dreptul, să ne ceară cărți, tablouri și deslușiri pentru te miri ce.

Ca să fim cât mai aproape de sufletul local și de putințile lui începătoare într'ale literaturii naționale, am tipărit cu litere rusești de tranziție un număr de cărticele pentru popor prin grija d-lui Sadoveanu: O istorie a Românilor, o carte de rugăciuni, Povestiri hazlii din Creangă, povestiri pentru Moldoveni, cântece populare, calendare, antologii, etc. „Cuvântul Moldovenesc”, a d-lui Halippa, ca foae săptămânală, a trecut în grija noastră, fiind redactat de neuitatul scriitor popular și folclorist maiorul Tudor Pamfile. Am organizat echipe de coruri ambulante și jocuri populare. Am introdus modele de costume naționale pentru fete. S-au organizat șezători instructive pentru popor, cu scriitori ca: M. Sadoveanu, N. Dunăreanu, D. Iov, I. Buzdugan, N. N. Beldiceanu și alții.

S'a depus o muncă culturală entuziaștă, care a rodit în multe tărâmuri, deosebit de ce a putut clădi școala la temeliile începutului plin de însuflare renașterii.

Am semănat în toate vânturile provinciei de peste Prut ca semințele înaripate ale păpădiei ce se opresc undeva, se prind și răsar. O fi fost în truda noastră și un semănat din parabolă. Păstrăm credința că ce a căzut în pământ bun, a prins rădăcini în aceste două decenii de acțiune culturală națională. Pe acest semănat clădim nădejdile noastre: păstrarea ființei naționale la Nistru.

AP. D. CULEA